WIKIPEDIA

Idioma persa

El **persa** (en persa, فارسی *fârsí*) o **farsí**, ye una llingua falada n'Irán, anque podemos atopar comunidaes persahablantes n'Afganistán, Taxiquistán, Uzbequistán, Azerbaixán,[1] Rusia,[5][6] Iraq, Omán, Emiratos Árabes y Paquistán ensin cuntar colos centenares de miles de perses qu'hai en diáspora. Tien más de 100 millones de falantes nativos. Pertenez a la familia de llingües indoeuropees. La so tipoloxía ye Suxetu Oxeto Verbu.

El nome d'esti idioma n'español ye *persa*.[7] La ISO, l'Academia de la Llingua y la Lliteratura Persa, y otres munches fontes denominen d'esta manera a la llingua. La pallabra "fārsí" ye l'actual designación del idioma tantu en persa como n'árabe, y foi orixinalmente la forma arábiga pa espresar "pārsī", l'antiguu nome del idioma, por cuenta de la falta del fonema /p/ n'árabe estándar.[8]

Conteníu

Aspeutos históricos, sociales y culturales
- Historia
- Variedaes de persa modernu

Descripción llingüística
- Fonoloxía
- Sintaxis

Ortografía
- Alfabetu persa modernu
- Trescripción

Referencies
- Bibliografía
- Enllaces esternos

Aspeutos históricos, sociales y culturales

Historia

El persa, dientro de la familia indoeuropea, pertenez a les llingües indoiranias que de la mesma s'estremen en llingües iranies y llingües indoaries. El persa ye una llingua irania noroccidental, y ta documentáu con distintes variantes dende fai más de 25 sieglos. Naturalmente en tol periodu documentáu, la llingua camudó notablemente polo que'l persa más antiguu ye una llingua inintelixible pa un falante de persa modernu. La periodificación convencional de les distintes variedaes o llingües perses ye:

- **Persa antiguu** (o persa aqueménida), documentáu n'inscripciones cuneiformes esculpíes mientres l'imperiu aqueménida, hasta aprosimao'l 300 e.C.

Persa
فارسی / Fārsī'

Faláu en	Irán Afganistán Taxiquistán Paquistán Uzbequistán Azerbaixán[1] Rusia[2][3] Iraq[4]
Zona	Oriente Mediu
Falantes	~ 100.7 millones tamién llingua llitúrxica
Puestu	39º (occidental) y 103º (oriental) (http://www.davidpbrown.co.uk/help/top-100-languages-by-population.html) (Ethnologue 1996)
Familia	Indoeuropéu Indo-iraniu Iraniu Occidental Occidental meridional **Persa**
Estatus oficial	
Oficial en	Irán (persa iranín) Taxiquistán (persa tayiko) Afganistán (persa dari)
Reguláu por	Academia de la llingua y lliteratura persa, Academia de Ciencies d'Afganistán.
Códigos	
ISO 639-1	fa
ISO 639-2	per (B), fas (T)
ISO 639-3	fas (http://www.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=fas)

- **Persa mediu** (*pelvi* o persa sasánida), documentáu especialmente mientres l'imperiu de los sasánidas y coetaneu del idioma parto (iraniu noroccidental).
- **Persa modernu** (El persa modernu empieza alredor del añu 900 de la era cristiana hasta los nuesos díes) y ye dende esa dómina hasta los nuesos díes onde se van formando les actuales trés grandes llingües pérsidas: el persa contemporaneu, el darí y el tayico.

Árees onde se falen los trés llingües perses.

Estensión del persa

La llingua en sí evolucionó descomanadamente a lo llargo del tiempu, camudando tantu nel nivel fonolóxicu como nel morfosintácticu. Amás debíu al desenvolvimientu teunolóxicu y el contautu con otros pueblos d'Oriente Mediu'l persa presenta un bon númberu de préstamos léxicos procedentes d'otres llingües, situación que tamién se da nel restu de llingües de la rexón.

Países del mundu por población de falantes de llingua persa.

N'Irán la *Academia de la Llingua y la Lliteratura Persa* ye un centru qu'evalúa los nuevos rexistros que s'utilicen na llingua col fin d'encamentar un equivalente que respete les normes gramáticu-fonolóxiques del persa. N'Afganistán, l'Academia de les Ciencies d'Afganistán cumple la mesma función pal persa afganu (según con otres llingües).

Variedaes de persa modernu

De normal ye posible la comunicación ente iranines, tayicos y afganos darí-falantes, con dificultá variable. La llingua persa sufrió evoluciones como asocede en toles llingües del mundu. Les modernes variantes de llingües pérsidas arrexuntar de la siguiente manera:

- El persa occidental o iranín, colos sos distintos dialeutos.
- El darí, llamáu tamién persa oriental y persa afganu, ye una de los dos llingües oficiales d'Afganistán. Ye muncho más conservador que'l persa contemporaneu. Cuenta con dos dialeutos destacables:
  - El aimaq y l'hazaraguí. Les principales diferencies son que dambes incorporen léxicu túrquico y mongol, amás de dalguna traza morfolóxico y fonético.
- El tayiko ye la variedá persa más evolucionada, ye la llingua oficial de Taxiquistán y escríbese con un alfabetu cirílicu afechu. Tamién ye faláu nel norte d'Afganistán, en dalguna de les ciudaes importantes del norte y principalmente el la provincia de Badajsán; según n'Uzbequistán nes provincies de Samarcanda y Bukhará. Ente los sos principales dialeutos destaca:
  - El bújaro, que ye la llingua falada polos xudíos en Bukhará mientres sieglos, güei queden bien pocos falantes en Bukhará, una y bones la gran mayoría emigraron a Israel.

Los trés principales variedaes (iranina, dari y tayiko) estremáronse na so fonoloxía, especialmente nel so tratamientu de les vocales. Tamién apaecieron diferencies en morfosintaxis especialmente nel sistema verbal pol desenvolvimientu de nueves formes d'espresar el aktionsart, la manera o los causativos. Les correspondencies ente les vocales resumir nel siguiente cuadru:

Tayiko	i		y	a	o	ů	o	
Neopersa ceo	i	ī	ē	a	ā	ō	o	ū
Dari	y	i	ē	a	ā	ō	o	o
Iranín	y	ī		a	ā	ū	o	ū

Descripción llingüística

Fonoloxía

El contraste funcional ente vocales paez aniciar ente les llargues {/iː/, /oː/, /ɑː/} y les curties {/y/, /o/, /æ/}. Poro, paez posible representar les vocales como sigue {/iː/, /oː/, /aː/} y {/i/, /o/, /a/}. Tamién nótese que /tʃ/ y /dʒ/ son africaes, non oclusives. Pue que el llector precise carácter del A.F.I. pa ver calteres fonéticos.

Vocales

	Anteriores	Posteriores
Zarraes	i:	o:
Medies	y	o
Abiertes	æ	ɑ

Consonantes

		Llabiales	Alveolares	Palatales	Velares	Glotales
Oclusives	**sordes**	p	t	tʃ	k	ʔ
	sonores	b	d	dʒ	g	
Fricatives	**sordes**	f	s	ʃ	x	h
	sonores	v	z	ʒ	ɣ	
Nasales		m		n		
Líquides			l, r			
Semivocales				j		

Sintaxis

El persa ye una SOV: en persa modernu les oraciones ensin marcar se estructuran de normal: (S) (PP) (O) V esto ye, suxetu nominal (opcional) + complementu preposicional (opcional) + oxetu (opcional) + verbu. Si l'oxetu ye definíu, l'orde ye un pocu distintu (S) (O + "rɑ:") (PP) V.

Una carauterística interesante del persa ye que tienen marcaje de nucleu, en llugar de marcaje de complementu. Esti últimu tipu de marcaje sintácticu ta muncho más espublizáu ente les llingües indoeuropees, polo qu'el marcaje de nucleu ye una peculiaridá interesante del persa. El marcaje de nucleu realizar por aciu el sufixu *-y* (ezafe) axuntu al nucleu d'un sintagma compuestu por nucleu y complementu:

(1) *ketāb-**y** mán*
llibru-M yo :'el

mio llibru'

(2) *gòl-**y** róz*
flor-M rosa :'la [flor]

rosa'

(3) *dars-**y** haftom*
lleición-M séptima :'la séptima lleición'

(4) *xānom-**y** Hasán*
señor-M Hasán
'el señor Hasán'

Ortografía

Pal antiguu persa usáronse dellos tipos d'escritures principalmente una variante d'escritura cuneiforme y dacuando una escritura alfabético basada nel alfabetu araméu.

Alfabetu persa modernu

Anque utiliza'l mesmu alfabetu arábigu que la llingua árabe, el persa añede 4 lletres, y camuda la forma d'otres 2. La llingua persa ye dafechu distinta a la árabe, con una producción fonolóxica y una gramática particulares. Les 4 lletres adicionales nel persa son:

Soníu	Forma	Nome
/p/	پ	pe
/ʧ/ (ch)	چ	čy
/ʒ/ (zh)	ژ	žy
/g/	گ	gaf

Les lletres con forma distinta son:

soníu	lletra árabe orixinal	lletra persa modificada	nome
/k/	ک	ک	Kaf
/j/ y /i:/, o raramente /a:/	ي o ی	ی	Ye

Les marques diacrítiques que s'utilicen nel alfabetu arábigu, o *harakat*, úsense tamién pal persa, anque les vocales señalaes por estes marques son lóxicamente les del persa. Asina, el signu ُ (*damma*) reflexa una vocal /o/ en cuenta de la /o/ (curtia) del árabe.

L'alfabetu persa actual introduz amás respectu al árabe la noción de pseudo-espaciu llamáu n'inglés *Zero Width Non-Joiner* (ZWNJ) col estándar Unicode. Actúa como un espaciu que desconecta dos letres axacentes que, d'otra forma, taríen xuntes, pero ensin estensión visual.

Otra carauterística remarcable ye que munches pallabres perses con raigañu de procedencia árabe escribir de distinta forma que la pallabra árabe de la que proceden. *Alef con Hamza debaxo* (إ) siempres camuda a *Alef* (ا), *Te Marbuta* (ة) de normal, pero non siempres, camuda a *Te* (ت) o *He* (ه), y les pallabres qu'utilicen delles hamzas escribir con otru tipu de hamza (como مسؤول que se convierte en مسئول).

Otres llingües como'l pashto o'l urdu asimilaron eses nociones y, n'ocasiones, estender con nueves lletres o signos de puntuación.

Trescripción

Ente los sistemes de trescripción del persa a calteres llatinos, destaca pola so simplicidá'l UniPers.

Referencies

1. Windfuhr, Gernot: *The Iranian Languages*, Routledge 2009, p. 418.
2. H. Pilkington,"Islam in Post-Soviet Russia",Psychology Press, Nov 27, 2002. p. 27 (https://books.google.com/books?id=mAfS-PFRLYkC&pg=PA27&lpg=PA27&dq=Among+other+indigenous+peoples+of+Iranian+origin+were+the+Tats,+the+Talishes+and+the+Kurds&source=bl&ots=9RFtExt85Q&sig=BMbvG--wY6DlDFhhaDW44noq-ZA&hl=en&sa=X&ei=vbUtUOO1PMyJ6wGKhIHYDQ&vei=0CDIQ6AEwAA#v=onepage&q=Among%20other%20indigenous%20peoples%20of%20Iranian%20origin%20were%20the%20Tats%2C%20the%20Talishes%20and%20the%20Kurds&f=false): "Among other indigenous peoples of Iranian origin were the Tats, the Talishes and the Kurds"
3. T. M. Mastiǒgina, Lev Perepelkin, Vitaliĭ V͡iačheslavovich Naumkin, "An Ethnic History of Russia: Pre-Revolutionary Times to the Present",Greenwood Publishing Group, 1996 . p. 80 (https://books.google.de/books?id=xd3ZnfyRgncC&pg=PA80&lpg=PA80&dq=tats+iranian+origin&source=bl&ots=XH-6bF4AjD&sig=Qp_JV5s6tj2JmhlPtsNsYyn4b-c&hl=en&sa=X&ei=KrYtUNi_GuOJ6gH_woCYCA&redir_esc=y#v=onepage&q=tats%20iranian%20origin&f=false):""The Iranian Peoples (Ossetians, Tajiks, Tats, Mountain Judaists)"
4. «IRAQ (http://www.iranicaonline.org/articles/iraq)». Consultáu'l 7 de payares de 2014.
5. H. Pilkington,"Islam in Post-Soviet Russia",Psychology Press, Nov 27, 2002. p. 27 (https://books.google.com/books?id=mAfS-PFRLYkC&pg=PA27&lpg=PA27&dq=Among+other+indigenous+peoples+of+Iranian+origin+were+the+Tats,+the+Talishes+and+the+Kurds&source=bl&ots=9RFtExt85Q&sig=BMbvG--wY6DlDFhhaDW44noq-ZA&hl=en&sa=X&ei=vbUtUOO1PMyJ6wGKhIHYDQ&vei=0CDIQ6AEwAA#v=onepage&q=Among%20other%20indigenous%20peoples%20of%20Iranian%20origin%20were%20the%20Tats%2C%20the%20Talishes%20and%20the%20Kurds&f=false): "Among other indigenous peoples of Iranian origin were the Tats, the Talishes and the Kurds"

6. T. M. Mastí͡o͡gina, Lev Perepelkin, Vitaliĭ Vi͡acheslavovich Naumkin, "An Ethnic History of Russia: Pre-Revolutionary Times to the Present",Greenwood Publishing Group, 1996 . p. 80 (https://books.google.de/books?id=xd3ZnfyRgncC&pg=PA80&lpg=PA80&dq=tats+iranian+origin&source=bl&ots=XH-6bF4AjD&sig=Qp_JV5s6tj2JmhlPtsNsYyn4b-c&hl=en&sa=X&ei=KrYtUNi_GuOJ6gH_woCYCA&redir_esc=y#v=onepage&q=tats%20iranian%20origin&f=false):""The Iranian Peoples (Ossetians, Tajiks, Tats, Mountain Judaists)"
7. Diccionariu de la llingua española: definición de "persa" (http://buscon.rae.es/draeI/SrvltGUIBusUsual?TIPU_HTML=2&TIPU_BUS=3&LEMA=persa)
8. Persian or Farsi? (http://www.iranian.com/Features/Dec97/Persian) (n'inglés)

Bibliografía

- Rafael del Moral, *Diccionariu de les Llingües del Mundu*, Editorial Espasa-Calpe, I.S.B.N.: 84-239-2475-0

Enllaces esternos

- Llingua persa (http://www.persianlanguage.ir) (en persa)
- Aprienda persa en llinia (http://www.learn-persian.com/) (n'inglés)
- Persa en Méxicu (http://www.educaedu.com.mx/cursos/persa/)
- Persa en Colombia (https://sites.google.com/a/bt.unal.edu.co/farsi/home)
- Conjugador de verbos perses (http://www.jahanshiri.ir/pvc/es/)
- Lleiciones na gramática persa (http://www.jahanshiri.ir/fa/es/index-gramatica.php)
- Vocabulariu básicu de persa coles sos llocuciones (http://www.como-se-dice.com/aprender-persa/)
- Vocabulariu y guía de conversación persa (http://www.jahanshiri.ir/fa/es/index-vocab.php)

Control d'autoridaes	**Proyeutos Wikimedia** · Datos: Q9168 · Multimedia: Persian language (https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Persian_language) · Viaxes: Guía de persa · Llibros: Persa **Identificadores** · GND: 4065403-5 (https://d-nb.info/gnd/4065403-5) · AAT: 300389088 (https://www.getty.edu/vow/AATFullDisplay?find=&logic=AND&note=&subjectid=300389088) · **Diccionarios y enciclopedies** · Britannica: url (https://www.britannica.com/topic/Persian-language)

Sacáu de «https://ast.wikipedia.org/w/index.php?title=Idioma_persa&oldid=2959804»

La última edición d'esta páxina foi el 5 may 2020, a les 15:04.

El testu ta disponible baxo la Llicencia Creative Commons Reconocimientu/CompartirIgual 3.0; puen aplicase otres cláusules más. Llei les condiciones d'usu pa más detalles.